

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. Economics, 2015; 11(176): 27-35

УДК 338.124.4

JEL E32, F41, F44, F62, F63, O57

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/176-11/4>

О. Красота, канд. екон. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНОГО СПАДУ ЕКОНОМІКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ "ПРИНЦИПУ ДОМІНО"

Визначено еволюцію та головні ознаки світових післявоєнних економічних спадів в країнах Північної Америки, Західної Європи, Японії та в Україні з 2-ої половини ХХ ст. до нинішнього етапу; з'ясовано причини, які зіштовхнули одну з найпотужніших світових економік – китайську економіку – в кризу; проаналізовано місце Китаю у світовій економічній системі; визначено ступінь впливу спаду в Китаї на стабільність глобальної економічної системи в цілому та загострення кризових процесів в Україні зокрема.

Ключові слова: соціально-економічна криза; глобальний спад; "принцип доміно"; антициклічна політика.

Вступ. Стабільність глобальної економічної системи в черговий раз стоїть перед загрозою. У світі може розпочатися нова глобальна криза. І поштовхом до неї відповідно до "принципу доміно" може стати економічний спад у Китаї. Нагадаємо, що економічний зміст "принципу доміно" означає, що невелика зміна першого елемента ланцюга фінансових, економічних чи політичних подій призводить до аналогічних змін сусідніх елементів, які потім викликають подібні зміни наступних, і так далі. Внаслідок "принципу доміно" та несвоєчасного застосування адекватних невідкладних антикризових заходів світова криза вперше може стати наслідком проблем не в американській економіці, а через проблеми на ринках, що розвиваються, головним чином у Китаї – другій за значенням економіці світу. Далеко позаду – у минулому столітті – залишився той час, коли напрям розвитку світової економіки задавали країни із стабільною економічною системою. Нині глобальна економіка демонструє все більше симптомів зростаючої економічної нестабільності під впливом невирішених проблем в країнах, що розвиваються, та їх ризиком розгортання власної фінансової кризи. Великий вплив на перебіг кризових процесів, і, насамперед, на глибину кризового падіння, чинять дії різноманітних суб'єктів ринку та ефективність державної політики. Неадекватність цих дій може підірвати стійкість системи, сприяти розгортанню кризи в її найбільш згубних формах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема циклічності розвитку національних економік почала цікавити економістів з того часу, як означена циклічність проявилася. Найбільш вагомий внесок в теорію економічних циклів здійснили Дж.М. Кейнс (теорія бізнес-циклів), М. Кондратьєв (теорія довгих циклів), К. Маркс (теорія перевиробництва), М.І. Туган-Барановський (теорія нагромадження капіталу), М. Фрідмен (монетарна теорія циклу), Й. Шумпетер (інноваційна теорія циклів). Не можна не згадати відносно новітні (з огляду швидкоплинності часу) моделі П. Самуельсона та Дж. Хікса, Н. Калдора, В. Нордхауза, які збагатили світову скарбницю теорій циклів.

Щодо поточного стану, то всесвітньовідомий економіст Пол Кругман, лауреат Нобелівської премії з економіки 2008 року, у своїх дослідженнях економічних циклів проводить паралель між поточними кризами, які періодично відбуваються у Північній Америці, країнах Азії та Європи, та Великою Депресією 1929-1933 рр., порівнює чинники, які їх викликали. Акцентуючи увагу на актуальності застосування кейнсіанських методів виводу економіки країни із депресивного стану, П. Кругман, попри все, не дає чітких рекомендацій щодо уникнення катастрофи [16].

Вагомий внесок у дослідження циклічних процесів та криз внесли й вітчизняні економісти. Так, Д. Мельничук

аналізує причини кризових явищ та досліджує можливість зменшення їх негативного впливу на економіку та якість життя [6]. О. Грішнова досліджує негативні наслідки криз на людський капітал, розробила методiku і провела оцінку впливу кризових явищ на ключові можливості збереження людського капіталу, здійснює пошук дієвих заходів збереження людського капіталу України в умовах економічного спаду [2, 3]. Колектив учених Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України під керівництвом Е.М. Лібанової досліджує соціальні реалії сьогодення, які характеризуються підвищеними ризиками, пов'язаними з економічними спадами, демографічною ситуацією, політичними кризами й недосконалістю управлінських рішень [5]. О. Коваленко визначає основні антикризові методи для запобігання поглиблення циклічних спадів та досягнення позитивної економічної динаміки [1]. Дослідження з передбачення (так званого форсайту) подальшого розвитку економіки України, що обмежується її глибокими соціально-економічними та політичними кризовими потрясіннями, здійснює група фахівців Світового центру даних "Геоінформатика та сталий розвиток" Міжнародної Ради з науки (ISCU), що працює при НТУУ "КПІ", Інституту прикладного системного аналізу та інших підрозділів університету під науковим керівництвом М. Згуровського. Зроблено невітніший висновок, що найближчими роками низькою є ймовірність руху національної економіки за оптимістичним сценарієм виходу з кризи, що могло б забезпечити її збалансований розвиток [11].

Найбільший міжнародний фінансовий конгломерат, який є одним зі світових лідерів у сфері фінансового обслуговування, Citigroup прогнозує глобальну рецесію у найближчі кілька років і зазначає: "Ризики того, що глобальна економіка наближається до рецесії через уповільнення зростання на ринках, що розвиваються, особливо в Китаї, цілком відчутні і наростають". Багато дослідників єдині в думці, що починається третій етап глобальної фінансово-економічної кризи, яка не закінчилася, а лише трансформувалася. Перший її етап почався ще у США в 2007 році. Другий етап глобальної кризи стартував у ЄС в 2008-2009 рр. з особливо гучними кризовими процесами у Греції та на півдні єврозони. Третій етап пов'язують з обвалом фондового ринку в Китаї [14].

З огляду на те, що перші ознаки економічного спаду у Китаї проявились лише влітку 2015 року, тобто на відносну новітність даної проблеми й відсутність відповідного ґрунтового економічного дослідження, невирішеним виявляється цілий ряд проблем. Зокрема, слід визначити, якою буде руйнівна сила зазначеного спаду і які загрози він несе стабільності глобальної економічної системи.

Економісти прогнозують фінансову та економічну кризу не стільки Китаю, скільки решті світу, а падіння

його фондового ринку може виявитися початком нового глобального спаду економіки. Тому **метою** даної статті є дослідження того, як кризові явища країни, що розвивається, тобто Китаю, можуть згідно з "принципом доміно" вплинути на рівновагу світової економіки в цілому та економіки України, зокрема.

Завданнями дослідження є: визначення еволюції, закономірностей та головних ознак світових післявоєнних циклів та економічних спадів в країнах Північної Америки, Західної Європи, Японії та в Україні з 2-ої половини ХХ ст. до нинішнього етапу; з'ясування причин, які зіштовхнули одну з найпотужніших протягом останнього десятиліття світових економік – китайську економіку – в кризу; визначення місця Китаю у світовій економічній системі; аналіз ступеня впливу шокового спаду в Китаї на стабільність глобальної економічної системи в цілому та загострення кризових процесів в Україні зокрема.

Методологія дослідження. В процесі написання статті були використані різні методи економічного дослідження. В основу методології покладено фундаментальні положення теорії економічного зростання, державної економічної політики та безпеки. Системний підхід, логічний та історичний методи дали змогу визначити еволюцію та головні ознаки світових післявоєнних циклів та економічних спадів в країнах Північної Америки, Західної Європи, Японії та в Україні з 2-ої половини ХХ ст. до нинішнього етапу.

За допомогою методів порівняння та аналізу було визначено місце Китаю у світовій економічній системі. З'ясування причин, які зіштовхнули потужну протягом останнього десятиліття китайську економіку в кризу було здійснено на основі використання методу аналізу. Економіко-статистичний аналіз також дав змогу виявити напрям, глибину та тенденцію до змін двосторонніх україно-китайських торговельно-економічних відносин. Нарешті, індуктивний метод був використаний для визначення впливу шокового спаду в окремій економіці –

економіці Китаю, другої за значенням економіці у світі – на можливості порушення глобальної стабільності, а також на загострення поточної системної соціально-економічної, політичної та військової кризи в Україні.

Результати. Економісти-теоретики давно дійшли до висновку щодо циклічного характеру розвитку економіки і неминучості кризових спадів і депресій. Деякі кризи піддаються передбаченню, а настання інших відбувається з великою долею непередбачуваності. Циклічність – це свого роду форма руху економіки, і кризи в ній виконують специфічну очисну функцію і дозволяють адаптуватися економіці до нових умов розвитку, вимог науково-технічного прогресу. При цьому важливо не посилювати перебіг кризових процесів помилковими діями уряду, а адекватно реагувати на них своєчасними виваженими антициклічними заходами.

Всі знають, наскільки істотно змінилася світова економіка після Великої депресії 1929-1933 років. Нинішні ж економічні потрясіння є на порядок глибшими, мають найрізноманітніші специфічні причини, тож і їх наслідки, швидше за все, можуть бути ще радикальнішими. Спільним є те, що в сучасних умовах глобалізації економіки всіх країн є взаємопов'язаними, і порушення загальноекономічної стабільності в одних з них згідно з "принципом доміно" призводить до відповідних змін в інших країнах. Найновішим підтвердженням цього є світова економічна криза 2008-2009 рр., що розпочалася ще у 2007 р. в окремій країні – у США – спочатку як іпотечна криза, яка далі переросла у фінансову, потім у економічну кризу та охопила вслід за північноамериканським континентом європейську частину світу, а згодом стала світовою фінансово-економічною кризою. Не втягнутою у глобальний спад виявилася лише економіка Китаю. Проте, про це мова йтиме далі.

Розглянемо хронологію та загальну характеристику основних спадів у світовій економіці (переважно у Північній Америці, Західній Європі, Японії, а також в Україні) у 2-ій половині ХХ ст. і донині, які наведені у таблиці 1.

Таблиця 1. Хронологія та характеристика основних спадів у світовій економіці

Період	Вид спадів та країни їх перебігу
1948-1949	Циклічна криза у США. Процеси перевиробництва в ряді галузей промисловості західноєвропейських країн і на ринках сировини. Гостра зовнішньоторговельна і валютна кризи. Масова девальвація грошових одиниць. Все це спричинило <i>першу післявоєнну кризу і початок першого світового післявоєнного циклу</i> .
1951	Світова криза в текстильній промисловості в багатьох країнах (так звана "часткова криза", оскільки охопила в основному світову галузь текстильного виробництва).
1951-1953	Світова промислова криза. Виникла після закінчення Корейської війни. Охопила США, Великобританію, Бельгію, Люксембург, Нідерланди, Францію, Швецію, Норвегію. Криза перевиробництва у промислових і аграрно-сировинних галузях цих країн, що відбилася на ситуації в країнах третього світу (Латинська Америка, Азія і Африка).
1953-1954	Проміжна промислова криза в США і Канаді.
1957-1958	Світова циклічна криза, що <i>завершила перший світовий післявоєнний цикл і поклала початок другому</i> . Початок світової сировинної кризи.
1958-1959	Спад і депресія у Франції, Італії, Швеції, Канаді.
1960-1962	Промислова криза в США і Канаді. Депресія в Японії.
1960-1963	Часткова криза в галузях, що виробляють предмети тривалого користування. Застій у Великобританії. Гостра криза британського платіжного балансу. Криза платіжного балансу у США. Біржова криза у США (травень-червень 1962), ФРН (1961-1962). Різка уповільнення темпів виробництва у ФРН, Швеції. Криза західноєвропейської чорної металургії.
1964-1966	Проміжна криза в Італії (1964). Часткова криза і застій в Японії (1965). Застій у Франції (1964-1965). Гостра криза торгового і платіжного балансу в Англії (жовтень 1964). Загальна криза системи золотодевізного стандарту (1964-1967).
1968	Соціальна, політична і економічна криза у Франції, частково – у Німеччині та Італії. (Ця криза була пов'язана з так званою "студентською революцією" у травні 1968 р. в Парижі. Призвела до вимушеного відходу Шарля де Голля з президентського поста після референдуму у Франції (1969).
1970-1971	Найсильніша фінансово-економічна криза в США. Скасування жорсткої прив'язки долара до золота (серпень 1971). <i>Завершення другого світового післявоєнного циклу і початок третього</i> .
1973-1975	Світова економічна (енергетична) криза. Розпочалася як "нафтова криза", що виникла в результаті арабсько-ізраїльської війни та рішення арабських країн-нафтовиробників багаторазово збільшити ціни на нафту.
1982-1983	Спади в Америці та Західній Європі. Вперше за два десятиліття уповільнення темпів розвитку японської економіки, закінчення "японського економічного дива".
1984-1985	Глибокий економічний спад у США, Канаді, Західній Європі. Подальше падіння темпів зростання в японській економіці (1,3% зростання ВВП замість звичних 6-7% зростання в попередні два десятиліття).
1991-1992	Потужна економічна криза в США і Західній Європі. Напівдепресивна динаміка японської економіки. Початок глибокого спаду в Україні. <i>Завершення третього світового післявоєнного циклу і початок четвертого</i> .

Закінчення табл. 1

Період	Вид спадів та країни їх перебігу
1997-1998	Азіатська криза в країнах АСЕАН і Японії. Дефолт у Росії.
2001-2002	Спади у США та Західній Європі.
2008-2009	Глобальна фінансово-економічна криза. Розпочалася в американській економіці в 2007, а потім перекинулася в Європу, Азію, Латинську Америку, Африку. Величезний вплив справила на українську економіку.
2013-2015	Системна соціально-економічна, політична, військова криза в Україні.
Серпень 2015	Початок спаду в Китаї. На фондовому ринку Китаю глибоке – на 8,5% – падіння індексу Shanghai Composite. На валютному ринку Китаю найбільша за останні 11 років девальвація юаня до долара США. Загроза світовій стабільності. <i>Продовжує тривати четвертий світовий післявоєнний цикл.</i>

Джерело: складено автором на основі [2, 4, 8, 9, 12-17].

Уважне вивчення таблиці 1 не тільки висвітлює хронологію та характеристики основних спадів у світовій економіці 2-ої половини ХХ ст. і донині, але і дозволяє визначити тривалість світових післявоєнних циклів. Так, перший світовий цикл (1948-1949 – 1957-1958) тривав 10 років, другий (1957-1958 – 1970-1971) – близько 14 років, третій (1970-1971 – 1991-1992) – 22 роки. Тобто тривалість перших трьох світових циклів зростала, і така позитивна динаміка є свідченням виваженої антициклічної політики урядів вищенаведених країн.

Четвертий світовий цикл розпочався у 1991-1992 рр. і у 2008-2009 рр. не закінчився. Він не тільки продовжується, а і вступив у нову непрогнозовану фазу із початком спаду влітку 2015 р. найбільш стабільної донедавна китайської економіки, що загрожує потужним спадом всієї світової економічної системи. Таким чином сучасний спад у Китаї є продовженням світової кризи 2008-2009, а четвертий світовий цикл вже триває 25 років.

На характер та особливості протікання сучасних криз впливають нові фактори, які неможливо було уявити ще декілька десятиліть тому. Це нові історико-економічні умови, пов'язані із інформаційно-технологічною революцією та появою нової інтернет-економіки; становлення сервісно-інформаційної економіки; посилення процесів глобалізації та активізація транснаціональних корпорацій. Такі якісні зміни в економіці неминуче вимагають швидкої і чіткої реакції бізнесу і держави, застосування ефективних антициклічних заходів для вирівнення макроекономічної динаміки та сприяння цілям довгострокового економічного зростання.

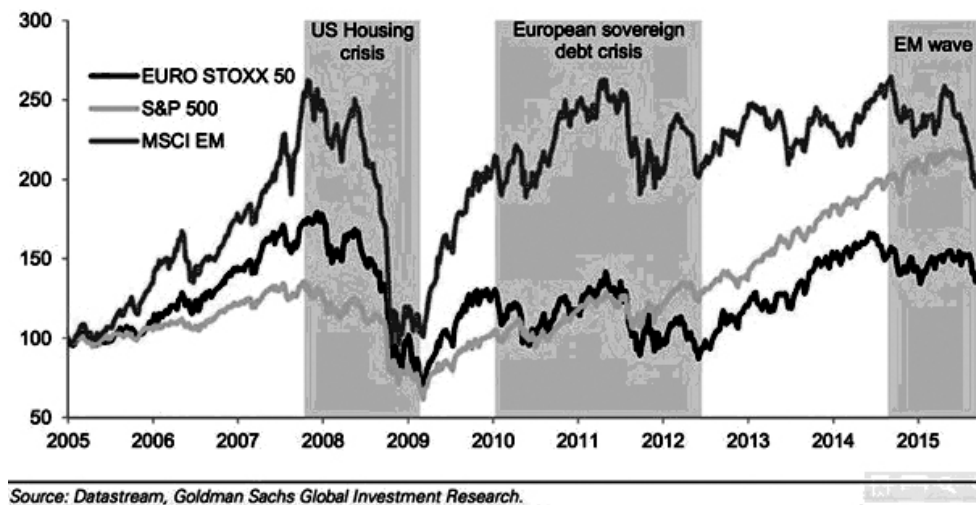
Економіка України є слабкою і значною мірою залежить від ситуації в країнах – світових лідерах, в тому числі від китайської економіки. Коли в економіках провідних країн світу спостерігалось економічне зростання, то на зовнішніх ринках високим попитом користувалися українські метал і продукція хімічної промисловості, а інвестори охоче вкладали гроші в економіку нашої країни. Коли ж у результаті падіння американського ринку нерухомості 2007-2008 рр. ВВП США – епіцентру кризи – знизився на 5%, то в результаті дії "принципу доміно" спад економіки України набув загрозливих масштабів і досяг у 2008-2009 рр. рекордних на той час 15%. За оцінками міжнародних експертів із 73 країн, проаналізованих ще у травні 2008 року, Україна посіла 2-е місце серед найуразливіших країн (компанія Fitch); потрапила в десятку країн з найвищим ступенем фінансового ризику в світі (Квартальна оцінка фінансових ризиків Американського казначейства); українському банківсь-

кому сектору було присвоєно 10-у категорію ризику (високий ступінь), до якої належать найслабкіші та найуразливіші банківські сектори в світі (Огляд банківського сектора України Standards and Poor в 2008 р.) [4, с.33]. В той же час Китай був єдиною країною серед великих світових гравців, економіка якого, на противагу світовим тенденціям, не була втягнутою у світову кризу 2008-2009 років завдяки масштабним державним інвестиціям. В подальшому це забезпечило зростання ВВП країни на 78% у період з 2007 по 2014 рр., тоді як ВВП США досяг тільки 8%-го зростання [17].

Багато економістів стійкі в думці, що глобальна економіка так і не змогла повністю оговтатися від наслідків світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років та вийти на траєкторію стійкого зростання, і нині світ стоїть на порозі нових економічних потрясінь. Група аналітиків Goldman Sachs на чолі з відомим американським фінансистом і членом ради директорів банку Пітером Опенхаймером вважають, що фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році крахом американського ринку нерухомості, нині вступила в свою третю фазу [10]. Остання характеризується уповільненням економічного зростання в Китаї та на інших ринках, що розвиваються, падінням цін на сировину, низькою глобальною інфляцією. Як видно з Рис.1, новий фінансовий удар 2015 року бере початок з перших двох хвиль кризи – падіння ринку нерухомості США (2008-2009 рр.) і європейської боргової кризи (2010-2012 рр.). Все це є частиною своєрідного суперциклу кількох останніх десятиліть. Ми погоджуємося із думкою аналітиків Goldman Sachs, що причина трьохфазності світової фінансово-економічної кризи полягає в тому, що різні етапи кризи продовжують взаємодіяти один з одним, перешкоджаючи остаточному оздоровленню світової економіки. Більшість проблем, супутніх фінансовій кризі 2008 року, залишилися невирішеними. Важливі структурні реформи в ряді країн були відкладені, фінансова дисципліна не дотримувалася. Ті ж реформи, які здійснили уряди різних країн після кризи 2008 року, призвели до позитивних змін і відновленню економіки лише в деяких з них. Поточний обвал на ринках Китаю вдарив по Європейському Союзу так само, як європейська боргова криза завадила відновленню економіки США у 2010 і 2011 роках.

Таким чином, хоча це може бути остання фаза фінансової кризи, вона не завершиться доти, поки всі гравці на ринках, що розвиваються, не витратять надлишкових кредитів і не знайдуть раціональніші способи використання своїх грошових заощаджень.

Exhibit 3: The EM wave is the third wave in the Global Financial Crisis
Total return by index, 2005 = 100

Рис.1. Трьохфазність світової фінансово-економічної кризи 2008-2015 рр.: падіння ринку нерухомості США, європейська боргова криза і криза на ринках, що розвиваються

Загроза нового витку глобальної кризи виникла через шоківий спад на фондовому та валютному ринках Китаю. Обвал фондових індексів і падіння вартості сировинних товарів для багатьох стали шоком. Проте це неминуче повинно було статися, оскільки центральні банки розвинених країн вкачали в ці ринки трильйони доларів після кризи 2008 року, які так і не трансформувалися в інвестиції в реальну економіку. ЄС загалом та єврозона зокрема перебувають у стані рецесії або слабого зростання. Так, європейська економіка ледве оговтується після іпотечної та боргової кризи. Експортоорієнтована економіка Німеччини потерпає від падіння рівня світової торгівлі. Валюти багатьох країн девальвують. Тепер питання в тому, чи зможуть влади Китаю, США та інших супердержав утримати світ від нового глобального спаду.

Для розуміння ступеня цієї загрози слід визначити **місце Китаю у світовій економічній системі**.

По-перше, протягом трьох років поспіль, після зміщення з другої світової позиції Японії, це наступна після США за значенням економіка у світі, яка безпосередньо впливає на всі глобальні економічні процеси. Пріоритетом свого розвитку Китай ставить економічне зростання, яке було досить активним протягом останніх двох десятиліть і нагадує "японське економічне диво". Так, до 2010 р. річні темпи в країні перевищували 10% при нормі 3-5%, що призвело до китайського економічного буму.

По-друге, Китай займає друге місце за розподілом світового ВВП з розміром 13,9% (перше місце – США, на долю якого припадає майже чверть всього світового ВВП – 23,32%). На відміну від американської економіки, яка здебільшого орієнтована на розвиток сфери послуг, в економіці Китаю доля промисловості та сфери послуг майже рівні при тенденції до зростання останньої.

По-третє, вплив однієї країни на економіку інших країн залежить від її частки у світовій торгівлі і від ступеня коливання її імпорту. У цьому відношенні стан Китаю є надзвичайним. Він є одним з найбільших імпортерів сировини – нафти і газу, а також руди та продовольства. Центральну роль Китаю у світовій торгівлі можна продемонструвати наступними даними: імпорт залізної руди складає 57,7%, мідної руди – 31%, нафти – 14,4%, сої – 57,7%, мікрочіпів – 31,8%, автомобілів – 6,3% від світового імпорту даної продукції. Проте за

перші 6 місяців 2015 року імпорт до Китаю вже знизився на 14% при падінні експорту з нього на 7% [12]. Якщо ж китайська економіка продовжуватиме сповільнюватися і країна почне імпортувати менше сировини, це спричинить зменшення попиту та подальше подешевшення не лише нафти, а усіх сировинних товарів на світових ринках. Окрім того, Китай є найбільшим експортером у світі, і протягом десятиліть його економіка зростала саме завдяки розвитку експорту, через продаж дешевих копій іноземних товарів на міжнародних ринках.

Таким чином, **Китай**, з його переважно високими темпами економічного зростання, високою долею у розподілі світового ВВП та вагомою роллю у зовнішньоторговельних відносинах, **є великим гравцем на глобальному ринку, з яким слід рахуватися**.

Про те, що Китай неминуче зіткнеться з шоківим спадом у своїй економіці, було зрозуміло ще в 2008 році, коли банки почали роздавати кредити практично без обмежень. Спочатку безпідставно накачувати ринку почали портфельні інвестори, потім банки та іноземці. Зважаючи на стрімке зростання ринку та очікуючи значних доходів у майбутньому, пересічні китайці також почали вкладати туди гроші, здебільшого бездумно й невиважено. Мільйони людей відкривали брокерські рахунки і купували акції, причому майже завжди з використанням позикових коштів. Тільки у I кварталі 2015 р. було відкрито майже 8 млн. нових рахунків. Країну охопила справжня біржова лихоманка. Вже у квітні 2015 р. регулятори дозволили відкривати одній людині відразу 20 рахунків, тоді як раніше вони були обмежені тільки одним. Волюючи якнайшвидше отримати зиск із поточної ситуації, дрібні гравці китайського фондового ринку переважно займалися купівлею-продажем акцій, а не зберігали їх на рахунках, тобто займалися звичайною біржовою спекуляцією. Середня тривалість зберігання цінних паперів на рахунках становила менше одного тижня, а по окремих акціях досягала одного дня.

Таким чином, 80% інвесторів у Китаї – це дрібні тимчасові гравці, малодосвідчені інвестори (фермери, робітники, студенти тощо), які абсолютно не знайомі з принципами функціонування бірж. Вони, спокушаючись легким прибутком, невиважено ризикували і брали кредити під заставу акцій. У результаті за останні два роки в Китаї видали нових кредитів на декілька

трильйонів доларів США, значна частина яких була вкладена у нерухомість.

Крім того, реалізація Китаєм величезних інфраструктурних проектів та бурхливе будівництво нерухомості породили у багатьох зовнішніх інвесторів завищені очікування, що економіка країни динамічно розвиватиметься й у наступні кілька десятиліть років. Величезний профіцит платіжного балансу Китаю та гігантські борги США Китаю відвернули увагу від того, що разом з державними боргами, із заборгованістю корпорацій і домогосподарств загальний борг Китаю у 1,5 рази перевищив його ВВП. Через проблематичність вивозу з країни капіталу виник величезний тіньовий ринок запозичень, який Центробанк Китаю називає "соціальним фінансуванням", суть якого полягає у кредитуванні окремими фізичними особами або корпораціями один одного.

Таким чином, **причинами, які зіштовхнули китайську економіку в кризу**, вважаємо, були наступні:

- *Різке уповільнення темпів економічного зростання* із більш, ніж 10% до 2010 р. до 5-7% протягом наступних п'яти років та сповільнення майже до 4% замість цільових 7% в поточному році. Ця ситуація нагадує падіння темпів зростання японської економіки до порівняно низьких 1,3% ВВП у першій половині 80-х рр. XX ст. після бурхливих двох десятиліть "японського економічного дива" із зростанням ВВП у 6-7% [14].

- *Перевищення граничної межі у 60% державного боргу до ВВП*. Загальний борг Китаю перевищує ВВП у 1,5 рази.

- *Перехід від технологічно відсталої країни до абсолютно технологічно розвиненої країни із всіма її ознаками*. Зокрема, *невиправдано активне зростання банківського кредитування* становило у середньому 20-25% на рік.

- *Формування тіньового ринку запозичень*, не підкріпленого реальними грошима.

- *Масове неконтрольоване вкладання грошей у цінні папери*, і, як результат, колосальне збільшення китайського фондового ринку за півтора року на 150%.

Подальші події на китайському фондовому ринку можна пояснити через "принцип доміно": коли ринок виявився перегрітим, у деяких його гравців спрацював інстинкт самозбереження й вони почали вилучати звідти гроші. Це призвело спочатку до його невеликого просідання, а згодом й до неконтрольованого падіння. "Бульбашка", яка набухла, зрештою луснула.

Саме тому, зважаючи на вагоме місце Китаю у світовій економічній системі та процеси глобалізації, уповільнення темпів зростання китайської економіки та початок кризових процесів на її фондовому та валютному ринках можуть мати негативні наслідки для всіх економік світу – як економік розвинутих країн, так і економік країн, що розвиваються, а світ може увійти в епоху нових колосальних кризових потрясінь.

Звичайно, твердження, що економіка Китаю перебуватиме в затьяжному депресивному стані, є необґрунтованим, оскільки вона має значний запас міцності, а держава готова використовувати жорсткі заходи, щоб не допустити в подальшому некерованих процесів. Економіка Китаю представляє собою своєрідну гібридну модель, в якій поряд із величезним приватним сектором домінують державні банки та національні корпорації. Це означає, що його фінансова система захищена від впливу можливих наслідків обвалу фондового ринку на відміну від західної приватної банківської системи. Економіка самого Китаю, скоріше за все, зазнає найменших втрат від кризи, оскільки її фондовий ринок занадто відв'язаний від реальної ситуації, що контро-

люється партією і державними банками. Навіть раніше, в період стрімкого економічного буму, вплив фондового ринку на економіку був дуже обмеженим, а стрімке економічне зростання і промисловий розвиток здійснювалися завдяки кредитам величезних державних банків.

Не зважаючи на те, що падіння фондових ринків Китаю не стало початком економічної кризи в самій країні, воно висвітлило наявні проблеми в управлінні економікою. Найбільш імовірною причиною обвалу фондового та валютного ринків стала неповороткість вертикалі управління країною в результаті змін в апараті вищого керівництва держави та обраної стратегії управління. Якщо раніше рішення щодо регулювання економіки могли приймати прем'єр та найвищі функціонери партії, то тепер у Китаї назріває епоха одноосібного правління нинішнього китайського лідера, який сконцентрував владу і управління в своїх руках, а главу уряду зробив винятково виконавцем. Влада Китаю вже заарештувала 197 чоловік, включаючи журналіста й працівників фондового ринку, за "поширення чуток" про колапс фондового ринку країни з перспективою відбуття покарання через позбавлення волі строком до трьох років. Налякани жорсткою каральною антикорупційною кампанією, чиновники, скоріше за все, побоювалися самостійно регулювати біржові коливання, аби не накликати гнів вищого керівництва. І ситуація вийшла з під контролю. Все це у подальшому, ймовірно, призведе до того, що, незважаючи на подальше зростання китайської економіки (хоч і повільнішими темпами), у найближчі роки довіра до бірж серед населення продовжуватиме падати. Проте з часом гроші знову вкладатимуться на фондові ринки, будуть інвестовані в незахищені проекти, а кризи повторюватимуться з постійною періодичністю. Це відбуватиметься доти, поки уряд Китаю остаточно не визначиться, куди направляти величезну кількість вільних грошових заощаджень населення.

Нині ж уряд Китаю вживає максимум зусиль, щоб обвал на його фондовому ринку не перетворився на колапс для всієї країни. Припинена торгівля розміщених на біржах 51% китайських акцій із сумарною ринковою капіталізацією в 2,2 трлн. американських доларів, якими володіють 660 китайських компаній. Головні китайські брокери з метою підтримати ринок виявили готовність купити (за підтримки Народного банку Китаю) акції на 120 млрд. юанів (19,3 млрд. американських доларів). Також 17 найбільших комерційних банків країни виділили China Securities Finance Corp. 1,3 трлн. юанів (209,4 млрд. американських доларів). Відтепер China Securities Finance Corp. є єдиною установою, яка забезпечує ліквідність учасникам ринку. Для відновлення економічного зростання і позбавлення залежності його темпів від обсягів експорту Китай поступово трансформує свою економіку із переважно експортоорієнтованою на економіку, спрямовану на внутрішнє споживання.

Хоча власне китайська економіка зазнає найменших втрат від цієї кризи, яку сама і спричинила, серйозні наслідки для світової економіки і економіки України після падіння її фондового ринку можуть бути загрозливими. Розглянемо ці залежності.

Китай і світова економіка. Негативні події на фондовому і валютному ринках Китаю дедалі наполегливіше дають зрозуміти світові, що в економіці країни є системні проблеми, а вирішувати ці проблеми, ймовірно, доведеться всім світом. Те, що криза китайського фондового ринку нині несе одну з найбільших загроз світовій економіці, розуміють не всі. Якщо ситуація на цьому ринку перекинеться на реальну економіку країни, то, згідно із "принципом доміно", краху зазнають як ринки провідних економік світу, так і тих, що розвиваються.

Для США і ЄС поточний стан справ у Китаї несе серйозні ризики нової глобальної кризи, в разі якої їхні економіки можуть зазнати набагато більших втрат, ніж сам Китай. Вперше у світовій історії кризові явища країни, що розвивається – Китаю – загрожують стабільності найпотужнішої економіки у світі – економіці США. До слова, номінальний ВВП Китаю відстає від американського на 7 трлн доларів США. Однак за ВВП, розрахованим за купівельною спроможністю, Китай випередив США та ЄС, і в 2014 році його економіка була номер один за даним показником [12].

Всі звикли до того, що китайська економіка щороку зростає шаленими темпами порівняно з іншими країнами й стала локомотивом відновлення глобальної економіки після кризи 2008-2009 років. Тому падіння китайського фондового ринку призвело до панічного настрою інвесторів, які не могли уявити світ без "китайського дива". Це спровокувало *глобальний розпродаж активів*, який, за ланцюговим ефектом "принципу доміно", *обвалив ключові фондові ринки світу*. Бізнес-спільнота почала озвучувати похмурі прогнози перспектив світової економіки, і на горизонті з'явилася ледь помітна примара нової глобальної рецесії.

Китай є заручником процесів глобалізації – розвитку міжнародної торгівлі – та головним торговельним партнером для десятків країн. І падіння темпів зростання такої великої економіки означатиме, найвірогідніше, *спад світової торгівлі*. До зазначених подій країна була споживачем 40% світової продукції, тепер же зможе менше купувати сировини, а можливо, навіть стане її експортером. Світові ціни на сировину, зокрема і на нафту, ще більше впадуть, загостряться проблеми глобального попиту і глобальної економіки, і світ може опинитися на межі кризи, якої ніколи не бачив. Так, економічний спад в Китаї вже болуче вдарив по експорту найсильнішої економіки Європи – по економіці Німеччини. Обсяг замовлень для німецьких заводів різко скоротився вже у вересні 2015 р., а саме падіння триває вже три місяці поспіль [7].

Відтепер, в умовах розбалансованості національної економіки, Китай буде ще дипломатичнішим у своїй зовнішній політиці, насамперед із Заходом, щоб не допустити непотрібної конфронтації. При цьому Китай, напевно, спробує перекласти внутрішні протиріччя на зовнішні майданчики в регіоні, що підвищить ймовірність регіональних конфліктів. Як США, так і ЄС не зацікавлені у падінні китайської економіки, яке може спровокувати нову, небачену раніше за потужністю, глобальну економічну кризу. Тому Федеральній резервній системі США і Європейському центробанку через девальвацію юаня, скоріше за все, доведеться перекласти частину видатків на оздоровлення китайської економіки на свої плечі [12].

Сподіваємося, що уповільнення економічного зростання у Китаї навряд чи призведе до серйозного уповільнення у США, які є флагманом глобальної економіки. Доходи США від експорту становлять 15% ВВП, тоді як на експорт всього Тихоокеанського регіону припадає лише 2% його ВВП. Таким чином, зниження експорту американської продукції в регіон на 10% призведе до зниження показника ВВП США лише на 0,2%.

Китай і Україна. Як же може позначитися падіння фондового ринку Китаю на економіці України? На перший побіжний погляд – ніяк. Проте в умовах сучасного глобалізованого світу всі економіки є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Крім того, економічно розвинуті країни традиційно справляють більший вплив – як позитивний, так і негативний – на економічно менш розвинуті країни. А економіка України зараз у вкрай тяжкому становищі. Якщо ж до нинішньої потужної системної соціально-економічної, політичної та військової кризи в Україні додасться чергова західна криза, то її згубні наслідки будуть значно глибшими та тривалішими, ніж в період кризи 2008-2009 рр. Попри це з великим полегшенням можемо констатувати, що українська гривня спокійно відреагувала на події в Китаї і не продовжила девальвувати.

Між Україною і Китаєм достатньо розвинуті торговельно-економічні стосунки, які лежать як у площині зовнішньоторговельних відносин, так і у сфері інвестування, розвитку взаємовигідних бізнес-структур та проєктів. За даними Генеральної митної адміністрації КНР товарообіг між Україною та Китаєм у 2014 році склав 8,594 млрд дол. США, що менше аналогічного показника 2013 р. на 22,7%. При цьому, експорт товарів з України становив 3,486 млрд дол. США (зростання на 6,5%), імпорт – 5,108 млрд дол. США (зменшення на 34,9%). Сальдо двосторонньої торгівлі на користь Китаю склало 1,622 млрд дол. США.

За перше півріччя 2015 року динаміка змінилася, товарообіг між Україною та Китаєм склав 3,475 млрд дол. США, що менше аналогічного показника 2014 р. на 21,5%. При цьому, експорт товарів з України становив 1,938 млрд дол. США (зростання на 3,8%), імпорт – 1,538 млрд дол. США (зменшення на 40,0%). Позитивне сальдо двосторонньої торгівлі на користь України складо 400 млн дол. США [9].

Структура і доля основних статей китайського імпорту в Україні та українського експорту в Китай (від його загального обсягу) у 2014 році відображена у таблиці 2, що є яскравим відображенням широких двосторонніх зовнішньоторговельних відносин.

Таблиця 2. Товарообіг між Україною і Китаєм у 2014 році

Основні статті китайського імпорту в Україні		Основні статті українського експорту в Китай	
найменування	%	найменування	%
механічне обладнання, машини, устаткування та механізми	30,8	мінеральні продукти, в основному руди залізни, шлаки та зола, енергетичні матеріали та ін.	65,9
текстиль та текстильні вироби	15,3	жири і олії тваринного або рослинного походження	12,9
недорогоцінні метали та вироби з них	10,2	продукти рослинного походження (переважно зернові)	8,7
полімерні матеріали, пластмаси та каучук	8,6	деревина та вироби з неї	7,0
різні товари і вироби (переважно меблі, освітлення, іграшки та ін.)	6,5	механічне обладнання, машини, устаткування та механізми	2,0
взуття, головні убори, парасольки	6,0	недорогоцінні метали та вироби з них	1,1
продукція хімічної промисловості	5,7	інші товарні позиції	1,0

Джерело: складено автором за [9].

З таблиці видно вагому долю – дві третини – експорту української сировинної продукції. З одного боку вважають, що, чим більше доля експорту у ВВП, тим більше притік іноземної валюти в країну. Але є й інша сторона медалі. Велика частка експорту робить країну експортозалежною, і як тільки уповільнюються темпи зростання світової економіки або економік країн-світових лідерів, це автоматично негативно впливає на економіку експорторієнтованих країн світу. Це стосується і України, де частка експорту товарів і послуг у ВВП близько 50%. Більше того, українська економіка залишається переважно сировинно-орієнтованою. І нині вона потрапила у серйозну пастку. Оскільки жодна з провідних економік світу нині не росте високими темпами, а ті з них, що, як і китайська економіка, росли, а потім почали гальмувати, то падають ціни на сировинні товари. Падіння темпів зростання ВВП в Китаї з 7 до 0-3% цілком логічно означатиме низькі ціни на українські чорні метали і залізорудну сировину – одну з основних статей українського сировинного експорту, що буде ще одним кроком до поглиблення кризових процесів в Україні. Тому в умовах, з одного боку, шокового спаду в Китаї, а з іншого – падіння на світових ринках не тільки цін на нафту, але й інших сировинних товарів, головні українські товарні позиції по експорту (головним чином у Китаї), такі як залізорудна сировина, металургійна продукція, також можуть зазнати серйозного падіння.

Дійсно, якщо, з одного боку, падіння цін на нафту дасть можливість Україні купувати дешевше природний газ та знизити ціни на мінеральні добрива, то, з іншого боку, це призведе й до падіння цін на метал, хімію та сільськогосподарську продукцію. Це означатиме зменшення валютної виручки України. Якщо економіка Китаю після її нинішнього обвалу не потребуватиме більшої кількості металу і сировини, то Україні доведеться ще й вирішувати, як диверсифікувати ті поставки, які раніше традиційно спрямовувались до Китаю. Таким

чином, при падінні світових цін на український експорт економіка України неминуче падатиме. Спад у Китаї спочатку потягне вниз ціни на сировину, а за ними попит на товари, які виробляє Україна. При цьому – що є позитивним для нас – попит на українську сільськогосподарську продукцію навряд чи серйозно впаде.

На противагу Україні Китай, будучи світовим лідером за рівнем експорту, в той же час не є абсолютно експортозалежною країною, оскільки його частка експорту у ВВП країни становить лише близько 20%.

Вагомим важелем для України є й те, що Китай є великим інвестором для нас. Щодо стану державних інвестицій, то на 01.01.2015 р. обсяг інвестицій з Китаю в економіку України склав 24 млн дол. США, але з початку року цей показник скоротився на 1,6 млн дол. Найбільший обсяг китайських інвестицій спрямовано до українських підприємств у сфері промисловості – 30,5%, у т.ч. деревообробної промисловості – 20%; а також сільського господарства – 20%; транспорту – 15%; оптової та роздрібної торгівлі – 14% [9]. Спад китайської економіки може означати зменшення інвестиційних потоків, кредитних ресурсів з Китаю в українську економіку.

Обидві країни – як Україна, так і Китай – мають також власні потужні бізнес-структури на економічній території країни-партнера. Зокрема, в Україні відкрито представництва найбільших китайських виробників телекомунікаційного обладнання Huawei, ZTE, Xinhui. А у Китаї працюють представництва українських ДК "Укрспецекспорт", ПАТ "Мотор-січ", ПАТ "ФЕД", "Креатив Груп", "Корум Груп".

Не можна обійти стороною і перспективні інвестиційні проекти. У таблиці 3 наведено проекти, які реалізуються або плануються до реалізації в Україні за рахунок китайських кредитів.

Таблиця 3. Перспективні україно-китайські проекти

Назва проекту	Галузь застосування	Вартість проекту, дол. США
Національний проект "Повітряний експрес – організація залізничного пасажирського сполучення м. Київ – міжнародний аеропорт "Бориспіль" та будівництво інших інфраструктурних об'єктів Київського регіону"	Інфраструктура	372 млн
Спільні проекти у рамках підписаного Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Експортно-імпортерним банком КНР	Сільське господарство	3 млрд
Кредитна угода між НАК "Нафтогаз України" і Банком розвитку Китаю, в т.ч. будівництво установки газифікації вугілля на Одеському припортовому заводі, модернізація низки українських ТЕЦ, будівництво газового інтерконнектора між Україною та Польщею, модернізація Шебелинського ГПЗ ПАТ "Укргазвидобування"	Енергетика	3,65 млрд
Пілотний проект будівництва соціального житла з іпотечним кредитуванням в м.Київ в рамках Меморандуму про взаєморозуміння щодо співпраці з питань будівництва доступного житла в Україні між Міністерством регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ та Китайською державною компанією CITIC Construction Co., Ltd	Будівництво	1 млрд

Джерело: складено автором за [9].

Окрім торговельно-економічного співробітництва України з Китаєм одним з пріоритетних напрямів двосторонніх відносин є співпраця у галузі освіти, науки і техніки, медицини, в культурно-гуманітарній сфері, в космічній галузі тощо. Тобто, економіки двох країн в достатній ступені взаємопов'язані. Зважаючи на слабкість своєї економіки, глибоку системну соціально-економічну, політичну та військову кризу, залежність від економіки Китаю та економік країн-світових лідерів, Україна зараз чи не найбільше зацікавлена в тому, щоб китайський центральний банк монетарними методами покращив ситуацію в своїй економіці, і всі види співробітництва з Китаєм продовжувалися із неспадаючою

динамікою. Крім того, щоб не бути залежною від світових катаклізмів, експорторієнтована Україна має навчитися компенсувати втрати на світовому ринку за рахунок розвитку внутрішнього ринку. Саме такою є економічна політика Китаю, і тому навіть під час піку світової кризи 2008-2009 років Китай, на відміну від інших країн світу, демонстрував високі темпи зростання національної економіки.

За експертними оцінками [12-15, 17] повторення кризи 2008 року для світової економіки є малоімовірним, глибина і тривалість економічного спаду будуть помірними. Глобальний спад проявиться як уповільнення зростання світового ВВП до 2% і нижче. Але про-

гноз по глобальному ВВП погіршиться, якщо серед інвесторів почнеться паніка через зростання державних боргів, а політики перейдуть до протекціоністських заходів і девальвації національних валют. В періоді економічного спаду уряди більшості держав розробляють власні антикризові програми з огляду на структурні особливості національних економік. До них, переважно, включаються державний контроль над фінансовою системою неринковими методами регулювання; оперативна підтримка реального сектору економіки шляхом обмеження імпорту споживчих товарів, протекціоністських заходів для експортерів, підтримки імпортозаміщення та високотехнологічних виробництв; заходи щодо пожевлення внутрішнього споживчого ринку тощо.

Ще складнішими є завдання для України, яка в умовах зовнішньої агресії має не лише стабілізувати економічне і суспільно-політичне середовище, але й здійснювати політику стійкого довгострокового економічного зростання. Первісне відновлення економіки України, очевидно, проходитиме повільніше, ніж після світової кризи 2008-2009 років. Тоді, в 2009 році, основним чинником скорочення ВВП майже на 15% було зменшення зовнішнього попиту, який швидко відновився, а ВВП в наступних 2010-2011 роках зріс на 4-5%. Зараз світова економіка зростає помірними темпами, тому економічне зростання в Україні найближчим часом буде тісно пов'язане з її досить обмеженими внутрішніми ресурсами. Задля нівелювання впливу кризових процесів у світі та досягнення своєї економічної безпеки Україна (за прикладом розвинутих країн) має сформувати загальнодержавну антикризову Програму, зорієнтовану на підтримку реального сектору національної економіки та забезпечення прийнятної рівня життя своїх громадян. Неодмінною умовою успішної реалізації комплексу антикризових заходів є стабілізація політичної ситуації в державі, вирішення воєнних конфліктів, консолідація зусиль усіх владних інститутів, без огляду на партійні чи ідеологічні розбіжності.

Висновки. У світі може розпочатися нова глобальна криза. Поштовхом до неї відповідно до "принципу доміно" може бути економічний спад у Китаї, що розпочався з кінця 2015 р. Китай, з його переважно високими темпами економічного зростання, високою долею у розподілі світового ВВП та вагомим роллю у зовнішньоторговельних відносинах, є великим гравцем на глобальному ринку, з яким слід рахуватися. Економіка України – навпаки – є слабкою і значною мірою залежить від ситуації в країнах-світових лідерах, в тому числі від китайської економіки. Зважаючи на поточну системну соціально-економічну та політичну кризу в Україні, зовнішню військову агресію та ризики глобального спаду світової економіки, наша країна може в черговий раз постраждати найбільше. Для скорішого подолання кризи в Україні необхідно використовувати комплекс заходів економічного та організаційного характеру. Зокрема, щоб не бути залежною від світових катаклізмів в цілому та від поточного спаду в країні-економічному партнері Китаї, експортоорієнтована економіка України має компенсувати втрати на світовому ринку за рахунок розвитку свого внутрішнього ринку.

Дискусія. З вивчення наслідків світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та загрози нового глобального спаду економіки через падіння у серпні 2015 р. фондового та валютного ринків Китаю з новою силою відновилися дискусії щодо закономірностей су-

часного циклічного розвитку та загальної турбулентності світової системи, причин початку кризи та нового циклу, а також перспектив відновлення світової економіки.

Дана стаття є продовженням дослідження автора закономірностей циклічного розвитку світової та національних економік, насамперед, економіки України. Матеріали цієї роботи є основою для подальших досліджень, серед яких найбільш перспективними є здійснення наукових передбачень та попереджень наступних кризових потрясінь, а також запобігання поширення їх негативних наслідків.

Список використаних джерел

1. Антикризове управління: теорія, методологія та механізми реалізації : моногр. / О.В. Коваленко; Запорізька державна інженерна академія. – Запоріжжя: ЗДІА, 2011. – 466 с.
2. Грішнова О. А. Людський капітал в умовах кризи: оцінка і пошук можливостей збереження / О.А. Грішнова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія "Економіка" – 2015. – №170. – С. 11-16. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-52>
3. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні / О.А. Грішнова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 39–46.
4. Красота О. В. Розгортання світової економічної кризи в Україні та можливості обмеження рецесії / О.В. Красота // Вчені записки УЕП "КРОК". Вип. 19. – К., 2009. – С. 27-37.
5. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
6. Мельничук Д. П. Антикризове управління людським капіталом: зміст та завдання в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3013/1/Melnychuk.pdf> Назва з екрана.
7. Мошинский Б. Германия получила неутешительные экономические новости, – Business Insider [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/news/-/362492/germaniya-poluchila-neuteshitelnye-ekonomicheskie-novosti-business-insider> – Назва з екрана.
8. Почему произошел китайский обвал, – мнение [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://news.eizvestia.com/news_economy/full/374-pochemu-proizoshel-kitajskij-obval-mnenie Назва з екрана.
9. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм / Офіційний сайт Посольства України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за зумисництвом) / <http://china.mfa.gov.ua/ukraine-cn/trade> Назва з екрана.
10. Фінансова криза-2015. Економісти б'ють на сполох [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/business/3576322-finansova-kryza-2015-ekonomisty-buit-na-spolokh> – Назва з екрана.
11. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – Київ : НТУУ "КПІ", 2015. – 136 с.
12. Шапран В. Девальвація юаня. Китай взяв в заручники світову економіку [Електронний ресурс] / В.Шапран – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/08/20/7037099/> – Назва з екрана.
13. Bloomberg: Економіка України – найслабша у світі [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://24tv.ua/news/showNews.do?bloomberg_ekonomika_ukrayini_nayslabsha_u_sviti&objectId=589782&tag=ukrayina – Назва з екрана.
14. Citigroup: У России и стран БРИКС уже начались серьезные проблемы [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://politkhuynya.info/novosti/citigroup-u-rossii-i-stran-briks-uzhe-nachalis-sereznye-problemy.html> – Назва з екрана.
15. China crisis and its global impact / Aug 21 2015 / <http://www.fxstreet.com/analysis/daily-currency-insight/2015/08/21/> – Назва з екрана.
16. Krugman, Paul. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. – W.W. Norton Company Limited, 2009.
17. The Guardian: Китай "переждет" кризис, а вот Европа стремится к обвалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ria.ru/world/20150827/1211499412.html#ixzz3liq80R96> – Назва з екрана.

Надійшло до редколегії 20.09.15

Е. Красота, канд. екон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

УГРОЗА ГЛОБАЛЬНОГО СПАДА ЕКОНОМІКИ КАК РЕЗУЛЬТАТ ДЕЙСТВИЯ "ПРИНЦИПА ДОМИНО"

Определены эволюция и главные признаки мировых послевоевых экономических спадов в странах Северной Америки, Западной Европы, Японии и в Украине со второй половины XX в. до нынешнего этапа; выяснены причины, которые столкнули одну из крупнейших мировых экономик – китайскую экономику – в кризис; проанализировано место Китая в мировой экономической системе; определена степень влияния спада в Китае на стабильность глобальной экономической системы в целом и обострения кризисных процессов в Украине в частности.

Ключевые слова: социально-экономический кризис; глобальный спад; "принцип домино"; антициклическая политика.

O. Krasota, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THREAT OF GLOBAL ECONOMIC DOWNTURN AS A RESULT OF "DOMINO EFFECT"

The paper defines the evolution and main features of the post-war global economic recession in North America, Western Europe, Japan and Ukraine in the second half of the twentieth century until the present stage; clarifies the reasons that pushed one of the most powerful world economies – the Chinese economy – into the crisis; analyzes China's place in the global economic system; estimates the impact of China's decline on the stability of the global economic system and worsening the crisis processes in Ukraine.

Key words: social and economic crisis; the global recession; "Domino Effect" (chain reaction); countercyclical policy.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. Economics, 2015; 11(176): 35-39

УДК 338.48

JEL G20; P46; R58; Z10

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/176-11/5>

Р. Тринько, д-р екон. наук, проф., академік НААН України,
Я. Григор'єва, канд. екон. наук, асист.
Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львів

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

У статті проаналізовано важливість фінансового забезпечення туристичної галузі. Наведено можливі варіанти фінансування. Проаналізовано та обґрунтовано бюджетне фінансування. Запропоновано альтернативні шляхи фінансового забезпечення для туристичної галузі. Зроблено висновки щодо покращення фінансового стану туристичної галузі. Запропоновано нову економічну категорію – економічна бідність. Визначено основні принципи бідності, шляхи та наслідки їх подолання. Висвітлено переваги впливу туризму на соціально-економічне відродження населення.

Ключові слова: туристична галузь, фінансове забезпечення, інвестування туризму.

Вступ. У сучасних умовах, коли економіка України опинилася у кризовому становищі, знижується валовий національний продукт, зростає рівень безробіття, важливим є концентрація зусиль держави на пріоритетних галузях національної економіки, до яких, зокрема належить і туристична галузь. Сьогодні загальноновизнаним фактом є віднесення туристичної діяльності до найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства. Підкреслено, що туризм позитивно впливає на національну економіку. Тому для забезпечення подальшого розвитку туризму слід збільшити фінансове забезпечення цієї галузі.

Метою статті є виявлення основних проблем та специфіки фінансового забезпечення туристичної галузі України.

Огляд літератури. Вагомий внесок у дослідження проблеми розвитку туристичної галузі в Україні внесли такі вітчизняні вчені як Л.Левковська, І.Малярчук, Г.Мунін, Д.Прейгер [4] та багато інших.

Фінансово-економічні проблеми розвитку туристичної галузі піднімаються в роботах українських науковців. Дослідження А.Кулінської [5] щодо особливостей фінансового механізму в туристичній галузі. С.Захарчук [6] обґрунтовує загальні фінансово-економічні проблеми, що стосуються фінансування туристичної галузі, Ю.Варланов [7] з позиції місцевого рівня досліджує фінансовий механізм розвитку туризму.

Методологія дослідження. У роботі були застосовані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Методологічною основою дослідження щодо виявлення ефективних механізмів фінансового забезпечення туризму є загальнонаукові методи. У статті використано прийоми абстрактно-логічного методу, а саме: аналізу і

синтезу, індукції та дедукції. Для оцінки ефективності доходів населення для фінансового забезпечення галузі були застосовані статистичний метод та табличного відображення інформації. На основі структурно-логічного алгоритму запропоновано добробутну концепцію фінансового забезпечення туристичної галузі.

Постановка завдання: виявити основні проблеми та специфіку фінансового забезпечення туристичної галузі України. Обґрунтувати заходи покращення фінансування туристичної галузі.

Основні результати. Туризм в світовій економіці являється одним з провідних і найбільш динамічних галузей із-за швидкого росту. Для 38% країн в світі – туризм, основне джерело доходу, для 83% – одна із п'яти домінуючих галузей в національній економіці. В Україні частка ВВП в туризмі не перевищує 2%, але доходи від міжнародного туризму у 2009 р. становили 3576 млрд., а у 2012 р. – 4842 млрд. грн.

К.В. Константинова в одній із своїх праць наводить дані про те, що у багатьох країнах світу туризм є однією з найбільш пріоритетних галузей, внесок у валовий дохід яких складає 20-45%, а надходження від іноземного туризму є основним джерелом отримання валюти [8, с.85].

На сьогоднішній день, коли Україні перебуває у вкрай складному становищі, і може не доотримувати 8-9% ВВП, із-за зниження промислових підприємств на сході країни, які давали країні 30% її валютної виручки на допомогу може прийти туризм.

За підрахунками фахівців Української туристичної асоціації, у 2012 р. іноземці, які подорожували Україною залишили 571 млн. дол. Так, у 2013 р. подорожував кожен 7 землянин, і цей мільярд осіб залишив у країнах перебування 1,5 трлн. дол. За прогнозами фахівців, кількість туристів у світі з кожним роком тільки зростатиме.

© Тринько Р., Григор'єва Я., 2015